

Miksi vallan pitää periytyä?

Esi-isät, valtaistuimet ja päällikkyys Asantessa.

Asantet (vanh. ashantit) ovat länsiafrikkalainen kansa, joka asuttaa nykyisen Ghanan tasavallan keskiosia. He kuuluvat Akan-kansoihin, jotka muodostavat valtaväestön Etelä- ja Keski-Ghanassa sekä Norsunluurannikon itäosissa. Akan-valtioista kaikkein suurin ja tunnetuin on Asanten kuningaskunta, joka oli 1700- ja 1800-luvuilla yksi Länsi-Afrikan merkittävimpiä sotilas- ja kauppamahteja. 1800-luvun alkupuolella kärjistyneet eturistiriidat brittien kanssa – Iso-Britannia piti hallussaan Asanten eteläpuolista Kultarannikkoa – johtivat useisiin sotiin ja lopulta kuningaskunnan kukistumiseen vuonna 1901. Esikoloniaalisella ajalla asantet rikastuivat lähinnä verotuksen ja orjakaupan avulla, mutta tätä nykyä he ovat tunnettuja kauppiaina ja maanviljelijöinä. Asanten alue on edelleenkin Ghanan vauraimpia seutuja, sillä maan tärkeimmät vientituotteet kaakao ja kulta ovat peräisin juuri sieltä. Vaikka Asante ei enää olekaan poliittisesti itsenäinen kuningaskunta, vaan osa Ghanan valtiota, sen perinteinen poliittinen järjestelmä on yhä sangen elinvoimainen. On selvää, että sen sopeutuminen ensin brittiläiseen siirtomaavaltaan, myöhemmin afrikkalaiseen sosialismiin ja sotilashallintoon sekä nyttemmin eurooppalaismalliseen demokratiaan on tuonut mukanaan tiettyjä muutoksia, mutta sen keskeisten elementtien – kuten kuninkuuden ja päällikkyuden – voidaan katsoa säilyneen varsin dynaamisina. Sekä kuninkaan virka että suurin osa päälliköiden viroista ovat matrilineaalisten sukuryhmien hallussa.

Tyypillinen kylä tai pikkukaupunki Asantessa koostuu useammasta linjasuvusta, joiden jäseniksi lasketaan kaikki tietyn esiäidin matrilineaaliset jälkeläiset. Kylän päällikön virka on useimmiten sillä suvulla, jonka katsotaan ensimmäisenä saapuneen kylän alueelle ja asuttaneen sen. Päällikkö neuvonantajineen päättää kyläläisten yhteisistä asioista, joista tärkeimpinä voitaneen pitää maan ositusta ja käyttöä. Perinteisesti hän ratkaisee sellaiset kyläläisten väliset kiistat, joita osapuolien sukujen vanhimmat eivät ole onnistuneet sovittelemaan. Entisaikoina päällikkö johti myös kylänsä asekuntoiset miehet sotaan. Useampi kylä muodostaa yhden päällikkökunnan, jonka hallitsija puolestaan vannoo uskollisuutta Asanten kuninkaalle eli *Asantehenelle*.

Jokaista linjasukua johtaa sekä mies- että naispuolinen suvunvanhin, ja ensin mainitut toimivat lisäksi päällikön neuvonantajina. Suvunvanhimmat kontrolloivat sitä osuutta kylän maista, jonka päällikkö on uskonut kylän kunkin suvun käyttöön, ja täten yksittäinen viljelijä saa oman palstansa sukunsa vanhimmalta eikä suoraan päälliköltä. Linjasuvun jäsenet ovat velvoitettuja auttamaan toisiaan taloudellisesti, puolustamaan toisiaan riita-asioissa sekä osallistumaan koko sukua koskettavien rituaalien (esim. hautajaisten) järjestämiseen. Suku on eksogaaminen yksikkö kuten myös klaani, joka käsittää lukuisia linjasukuja ympäri maan eikä täten ole paikallisryhmä. Linjasuvun jäsenten välistä solidaarisuutta kuvaa hyvin se, että Asantet itse sanovat suvun olevan kuin ”yksi henkilö”. Antropologisessa kirjallisuudessa asantejen linjasukua onkin monesti käytetty malliesimerkinä korporatiivisesta ryhmästä. Kollektiivinen omaisuus, toiminta ja identiteetti ovat piirteitä, joita etenkin rakenne-funktionalistisen koulukunnan antropologit ovat pitäneet keskeisinä korporatiivisuuden määrittelyssä.

Päällikkösukujen tärkein kollektiivinen ”omaisuus” on päällikön virka, johon voidaan valita vain ja ainoastaan joku suvun miespuolisista jäsenistä. Virkaa täytettäessä päällikkösuku valitsee keskuudestaan ehdokkaan, jonka se katsoo olevan luonteeltaan ja kyvyiltään sopiva tehtävään ja jonka myös kylän muut suvunvanhimmat hyväksyvät. Kaikkein tärkein edellytys päällikön virkaa täytettäessä on se, että virkaan pyrkivä pystyy osoittamaan polveutuvansa päällikkösuvun kantaäidistä. Läheinen sukulaisuussuhde edelliseen päällikköön ei siis ole tärkeä – minkäänlaisia tiukkoja sääntöjä esikoisoikeudesta tai muusta vastaavasta ei tunneta. Asantejen poliittisessa järjestelmässä hierarkkisuus ja segmentaarisuus yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla: yhtäältä valta on keskitetty vain tietylle suvulle, mutta toisaalta tämän asema on riippuvainen kylän kaikkien sukujen välisistä suhteista.

Mutta miksi päällikkyys on varattu vain tietyn sukuryhmän jäsenille? Miksei päälliköksi voitaisi valita ketä tahansa tehtävään parhaiten sopivaa henkilöä? Monet tutkijat ovat pyrkineet selittämään jakoa hallitsijoihin ja hallittaviin, tai yleensäkin eriarvoisuuden syntyä yhteiskunnassa, tukeutumalla erilaisiin taloudellisiin tai poliittisiin malleihin. Esimerkiksi Asanten kohdalla on esitetty, että päällikkösuvut olivat alun alkaen niitä sukuja, jotka kykenivät raivaamaan suuria metsäalueita viljelykäyttöön ja jakamaan maata

muille suvulle vastineeksi poliittisesta tuesta. Täten ylimääräistä viljelymaata jakavan päällikkösuvun ja tätä palvelevien ”alamaissukujen” välillä on katsottu olevan ns. klienttisuhde. Tämän tekstin tavoitteena ei ole kuitenkaan vastata siihen miksi joillakin on valtaa ja joillakin ei, vaan pikemminkin pohtia sitä, miksi Asantessa valta siirretään juuri sukulaisille, kun sitä siirretään. Tässä pohdiskelussa keskeisessä asemassa ovat ne uskomus- ja ajatusjärjestelmät, joka antavat vallanperimykselle oikeutuksen ja jotka pohjautuvat asantejen omaan maailmankuvaan.

Perinteisen käsityksen mukaan linjasuku, kylä, päällikkökunta ja koko kuningaskunta ovat olemassa kolmella eri todellisuuden tasolla. Tällä tarkoitetaan sitä, että jokainen edellä mainituista ryhmistä koostuu sen elävistä, kuolleista ja vielä syntymättömistä jäsenistä. Syntymässä ihmisen katsotaan tulevan elävien keskuuteen tai ”auringon alle”, kuten Asantet itse asian ilmaisevat, ja kuolemassa ihmisen puolestaan nähdään siirtyvään ’henkimaailmaan’ ja häntä aletaan pitää esi-isänä. Näiden kolmen tason suhde toisiinsa on vahvasti hierarkkinen. Esi-isät viettävät ’henkimaailmassa’ hyvin samanlaista yhteisöllistä elämää kaikkine linjasukuineen ja päällikköineen kuin mitä he olivat viettäneet elävienkin parissa, ja täten elämän ja kuoleman välillä ei nähdäkään kovin suurta eroa. Yksi merkittävä muutos on kuitenkin se, että tullessaan esi-isäksi ihmisen katsotaan saavan yliluonnollisia voimia.

Näiden voimien avulla esi-isä auttaa eläviä jälkeläisiään, mutta myöskin rankaisee heitä, mikäli nämä rikkovat yhteisönsä lakeja tai moraalisia normeja. Elävien pahojen tekojen katsotaan tuovan häpeää esi-isille ’henkimaailmassa’ ja varjellakseen yhteisönsä kunniaa he ovat valmiita jopa tappamaan elävät jälkeläisensä ja täten asettamaan koko yhteisön jatkuvuuden vaakalaudalle. Voidaankin siis sanoa, että esi-isät käyttävät valtaa sekä eläviin että syntymättömiin jälkeläisiinsä nähden. Näin ollen koko yhteisön hyvinvoinnin katsotaan olevan perinjuurin riippuvainen elävien ja kuolleiden välisestä yhteydestä. Jokaisella linjasuvulla on omat esi-isänsä, mutta päällikkösuvun esi-isät ovat erityisessä asemassa. Koska heitä pidetään kylän tai päällikkökunnan maa-alueen alkuperäisinä omistajina, heidän katsotaan myös valvovan maan hyvinvointia ja käyttöä. Tästä syystä he ovat välillisesti koko yhteisön, eivätkä vain pelkästään omien matrilineaalisten jälkeläistensä, esi-isiä.

Jotta hyvät suhteet esi-isiin säilyisivät on ehdottoman tärkeää, että elävillä on olemassa tapa kommunikoida heidän kanssaan. Päällikkyyden symboli on puinen valtaistuim, ja Asantet käyttävätkin sanaa valtaistuim synonyyminä päällikön virasta. Jokaisella viranhaltijalla aina pienimmästä kyläpäälliköstä suurten päällikkökuntien hallitsijoihin on oma valtaistuimensa, jotka ovat kuitenkin kaikki alisteisia Kultaiselle valtaistuimelle, jonka katsotaan olevan jumalallista alkuperää ja jonka haltija on *Asantehene*. Päällikön kuoleman jälkeen hänen valtaistuimensa 'mustataan' eli pyhitetään. Tämä tapahtuu rituaalissa, jossa kuolleen päällikön 'henkeen' saadaan yhteys antamalla uhreja hänen valtaistuimelleen. Rituaalissa käytetyn savun ja uhrieläimistä vuodatetun veren seurauksena tuoli mustuu, ja tästä syystä Asantet kutsuvat esi-isiensä valtaistuimia 'mustiksi valtaistuimiksi'.

Päällikön tärkein velvollisuus on pitää jatkuvaa yhteyttä edeltäjiinsä uhraamalla (esim. lampaista, siipikarjaa ja alkoholia) heidän 'mustille valtaistuimilleen', joita säilytetään tarkoin vartioidussa paikassa. Uhratessaan hän pyytää esi-isiään mm. takaamaan maan hedelmällisyyden, tuottamaan onnea yhteisön jäsenille ja suojelemaan heitä vaaroilta. Merkittävimmät uhrat annetaan tiettyjen kalenterijuhlien (esim. sadonkorjuun) aikaan, mutta päällikön velvollisuus on kääntyä esi-isien puoleen aina silloin kun jotakin koko yhteisön kannalta tärkeätä ratkaisua ollaan tekemässä. Oikeus pyytää ja saada pyytämänsä, tai tarkemmin sanottuna ajatus yleisestä vastavuoroisuudesta, kuuluu erottamattomasti matrilineaalisen sukuryhmän sisäisiin suhteisiin asantejen parissa. Siksi onkin tärkeää, että päällikkö on sukulaisuussuhteissa esi-isiin, jotka täten kokevat velvollisuudekseen vastaanottaa hänen uhrinsa ja vastata hänen pyyntöihinsä. Esi-isät kokisivat vieraan henkilön esittämät pyynnöt loukkauksina, millä taas saattaisi olla turmiolliset jälkiseuraukset eläville.

Jos asante-yhteisöä tarkastellaan ideologisenä konstruktiona, voidaan siis sanoa, että kaikkein tärkeimmät poliittiset oikeudet, jotka koskevat päällikkövirkoja, periytyvät matrilineaalisesti, koska näin pyritään turvaamaan läheiset ja hyvät suhteet esi-isiin, jotka puolestaan ylikuonnollisin sanktioin vaikuttavat elävien kohtaloihin. Näin ollen päällikön valta saa legitimaationsa vallitsevista käsityksistä ylikuonnollisesta ja sukulaisuudesta.

Joskus tietenkin käy myös niin, ettei päällikkösuku kykene täyttämään virkaansa, esimerkiksi kun jäsenistä ei löydy sopivia täysi-ikäisiä miehiä. Näissä tapauksissa virka annetaan väliaikaisesti joko kaukaisemmille klaanisukulaisille tai edellisen päällikön isänpuoleisille sukulaisille. Tällöin viran katsotaan olevan lainassa ja yhteyden esi-isiin säilyvän, vaikkakin etäisempänä. Tärkein ulkoinen merkki siitä, mille suvulle päällikkyys kuuluu, on 'mustien valtaistuintien' hallinta. Ilman niitä päällikkö ei voi täyttää tärkeintä tehtäväänsä ja koko yhteisö on alttiina vaaroille. Tästä syystä esimerkiksi esikoloniaalisella ajalla päällikkökuntien välisissä sodissa tappiolle joutunut päällikkö mieluummin räjäytti itsensä 'mustien valtaistuintien' kanssa kuin olisi sallinut niiden joutua vihollisen käsiin ja näin häpäissyt itsensä, alamaisensa ja esi-isänsä.

Vaikka kristinuskolla onkin jo varsin vahva jalansija eteläisessä ja keskisessä Ghanassa ja usko esi-isiin on hiljalleen hiipumassa, niin päällikkyuden, valtaistuintien ja 'henkimaailman' yhteyttä pidetään edelleen kiistattomana. Jotkut päällikkösukujen jäsenet, jotka ovat ns. uudestisyntyneitä kristittyjä kieltäytyvät päällikköviroista, koska he näkevät esi-isille uhraamisen olevan heidän vakaumuksensa vastaista, mutta siltikään useimmat heistä eivät kyseenalaista uhraamista päällikön tärkeimpänä tehtävänä. Esi-isien ja valtaistuintien suuri merkitys päällikkyydelle nykypäivänä kävi hyvin ilmi esimerkiksi syksyllä 2000 Länsi-Asantessa sijaitsevan Goason päällikkökunnan valtaistuintiiridassa, joka sai paljon julkisuutta ghanalaisissa tiedotusvälineissä. Goaso oli vuosien ajan hallinnut edellisen päällikön isänpuoleinen sukulainen, jonka toivottiin luopuvan vallasta päällikkösuvun "aidon" jäsenen hyväksi. Tämän lisäksi hänen neuvonantajansa olivat jo pitkään syyttäneet päällikköä itsevaltaisista otteista. Sijaishallitsija itse oli haluton luopumaan vallasta kunnes *Asantehene* lopulta puuttui asiaan ja päällikkö pantiin viralta. Viimeisenä vastarinnan eleenään viraltapantu päällikkö kannattajineen sieppasi 'mustat valtaistuint' itselleen ja onnistui täten - ainakin väliaikaisesti - estämään seuraajansa toimimisen täysivaltaisena päällikkönä.

TIMO KALLINEN

Kuvateksti: Kyläpäällikkö (vas.) ja suvunvanhimmat uhraavat kanan esi-isän valtaistuimelle.